

Перспективи розвитку гуманітарних наук: світові тенденції в проекції на Україну

Галина Усатенко,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри історії української
літератури і шевченкознавства
Інституту філології
КНУ ім. Т.Шевченка

Розглянемо такі аспекти:

- поняття «гуманітарні науки» та «гуманітарна освіта»: історія і сьогодення;
- парадигматичні зміни та виклики сучасної гуманітаристики;
- постгуманітаристика та soft-skills компетенції;
- гуманітарна освіта та безпечне суспільство;
- гуманітарна освіта і соціальний капітал для сталого розвитку.

У чому актуальність?

- Horizon 2020 – **«Наука ближче до суспільства!»**

фокус: на соціальні проблеми, що стоять перед суспільством;

- війна та інформаційна безпека;
- дискусії про соціально-гуманітарний блок в українських університетах у лютому-березні 2015 р.;
- новий перелік галузей знань і спеціальностей у 2015 р.

Гуманітарні науки

- поняття ***Humanitas*** – латинський іменник і позначає людську природу, цивілізацію, добробут;
- гуманітарні науки доби Ренесансу: граматика, риторика, поезія, історія і моральна філософія («наука про дух»);

«Ці науки годують молодь, підтримують старість, ошляхетнюють неблагочесні вчинки, спонукають опонентів до взаємодії і взаєморозуміння, розважають вдома, не заважають поза межами дому, ніколи не залишають нас, навіть вночі, подорожують з нами, сприяють духовному зростанню» (Ціцерон)

Humanitas за Ціцероном

- скромність;
- самоконтроль;
- мужність;
- благочестя;
- практичність;
- щедрість;
- раціональність;
- толерантність;
- відповідність природі.

Гуманітарні науки Нового часу

термін *Humanitas* був використаний для позначення:

- інтелектуальної,
- фізично досконалої,
- моральної та освіченої «кращої людини».

Саме у Новому часі в університетах починає інституційно формуватися Geisteswissenschaften («наука про дух»).

Гуманітарні науки нині:

- дисципліни, що вивчають людину у сфері її духовної, розумової, моральної, культурної і громадської діяльності;
- за об'єктом, предметом і методологією вивчення часто ототожнюються або перетинаються із суспільними науками і протиставляються природничим і точним наукам;
- у гуманітарних науках важлива точність опису факту чи речі, але значно важливіша – ясність розуміння;
 - у природничих науках – суб'єктно-об'єктні відносини;
 - в гуманітарних науках – суб'єктно-суб'єктні;
 - є необхідність інтерсуб'єктивності, діалогу та спілкування з іншим.

Проблема перекладу і традиції

- гуманітарні науки: **це Arts VS Science?**;
- в англо-американській традиції гуманітарні науки не зобов'язані бути «науковими»;
- французька традиція – «Les sciences humaines»;
- німецька традиція – «Geisteswissenschaften»;
- в Україні – час пошуку відповіді на це запитання.

Університет і гуманітарна освіта

- гуманітарна університетська освіта поєднує в собі знання класичних мов, літератури, гуманітарних наук і моральних чеснот;
- на відміну від професійної та професійно-технічної освіти, яка готує студентів до професійної кар'єри, гуманітарна освіта готує студентів до загальної свободи і терпимості, допомагає уникати конфліктів у житті;
- за словами Джеймса Енджела *«гуманітарна освіта забезпечує основу для освіченого і вдумливого громадянина»*.

Американська асоціація сприяння розвитку науки



- гуманітарна освіта формує особистість, яка є відкритою і вільною від провінціалізму, догм, упереджень та ідеології; вільною у думках і судженнях; відображає її дії;
- гуманітарно освічені люди навчені думати для себе, а не відповідати на запити вищих органів влади;
- гуманітарна освіта культивує «активне громадянство» через кампус-спільноти, стажування, досліджень і навчання за кордоном.

Техаський технічний університет (США)

[Admissions, Costs & Aid](#) [Majors & Colleges](#) [Research](#) [Alumni Community](#) [Campus Life](#) [Athletics](#) [About TTTU](#)

TEXAS TECH UNIVERSITY DEPARTMENTS

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

ALL

H

- Health, Exercise, & Sport Sciences
- HHMI Science Education Program
- High Performance Computing Center
- History
- Honors College
- Hospitality & Retail Management
- Hospitality Services
- Human Development & Family Studies
- Human Research Protection Program
- Human Resources
- Human Resources Professional Development
- [Human Sciences](#)

Виклики сучасної гуманітаристики

- технологічний прогрес випереджає науковий, а практика – теорію;
- швидкі зміни, що відбуваються в культурі та соціумі;
- поява нових явищ (наприклад, біометрична ідентифікація), і зміна контекстів старих (наприклад, особи без громадянства, транснаціоналізм);
- криза педагогіки гуманітарних наук – актуально для України;
- **питання методології досліджень.**

Парадигматичні зміни та виклики сучасної гуманітаристики

(за Евою Доманською)

<p>70-ТІ – ПІЗНІ 90-ТІ РОКИ</p> <p>ІНТЕРПРЕТАТИВНО-КОНСТРУКТИВІСТСЬКА ПАРАДИГМА</p> <p>НОВА ГУМАНІТАРИСТИКА</p>	<p>ВІД ПІЗНІХ 90-Х РОКІВ</p> <p>НЕАНТРОПОЦЕНТРИЧНА ПАРАДИГМА (ПАРАДИГМА СЕРЕДОВИЩА / ПОСТГУМАНІТАРНА)</p> <p>ПОСТГУМАНІТАРИСТИКА / ЕКОЛОГІЧНА ГУМАНІТАРИСТИКА / БІОГУМАНІТАРИСТИКА</p>
<p>іємаскування відносин влади</p> <p>поширення системи – інституції; слабкий суб'єкт)</p>	<p>відновлення відносин між людськими і не-людськими суб'єктами</p> <p>поширення суб'єкту (суб'єкт=дієвець), а також спільноти (демонтаж поневолюючої влади системи); зібрання/товариство/спорідненість людських і не-людських суб'єктів</p>
<p>виключення</p>	<p>включення</p>
<p>лінгвістичний або/та дискурсивний поворот >> візуальний поворот >> етичний поворот</p>	<p>повернення до матеріальності, повернення до речей, видовий поворот, афективний та емоційний повороти; когнітивний поворот</p>
<p>постструктуралізм, деконструкція, наративізм, текстуалізм</p>	<p>новий матеріалізм, новий емпіризм, постгуманітаристика, «пласкі онтології» (пласкі альтернативи), відносні епістемології, еволюційні та нео-еволюційні підходи; нові розуміння анімізму та віталізму</p>

Парадигматичні зміни та виклики сучасної гуманітаристики (за Євою Доманською)

мова, дискурс, текст, наратив, знак	життя як таке (не тільки органічне, але також як інформація та сила / сила ставання – <i>zoe</i>); матеріальність, річ (предмет), цілість (<i>assemblage</i>), сила/потужність, виникнення (<i>emergence</i>), неінтенційна дієздатність, а також <i>bio-concepts</i> (біовлада, біоісторія, біосоціальний, біоспадщина, біогромадянство, біофакт, біоколонізація, біоцінність)
семіотика, аналіз дискурсу, психоаналіз та неопсихоаналіз, герменевтика	матеріальна герменевтика, відносні епістемології, криміналістика (<i>forensic</i>); традиційне екологічне знання
доба свідчення (людина-свідок – усні свідчення)	доба криміналістики (докази – речі)
<i>French Theory</i> – Бодріяр, Батлер, Ліотар, Дельоз >> і Гваттарі, Деррида, Фуко, Лакан, Саїд, Співак, Вайт	Геревей, Брайдотті, Деланда, Гейліс, Латур, Піккерінг, Роуз, Вольф
«негативність» (катастрофа, пустота, мовчання, травма, неприсутність)	«позитивність» (критична і перформативна надія, присутність, відновлення зв'язків, емпатія, життя як таке)
наука = ідеологія – боротьба за справедливість	наука/знання = знаряддя адаптації – виживання >> життя (як таке, <i>zoe</i>)

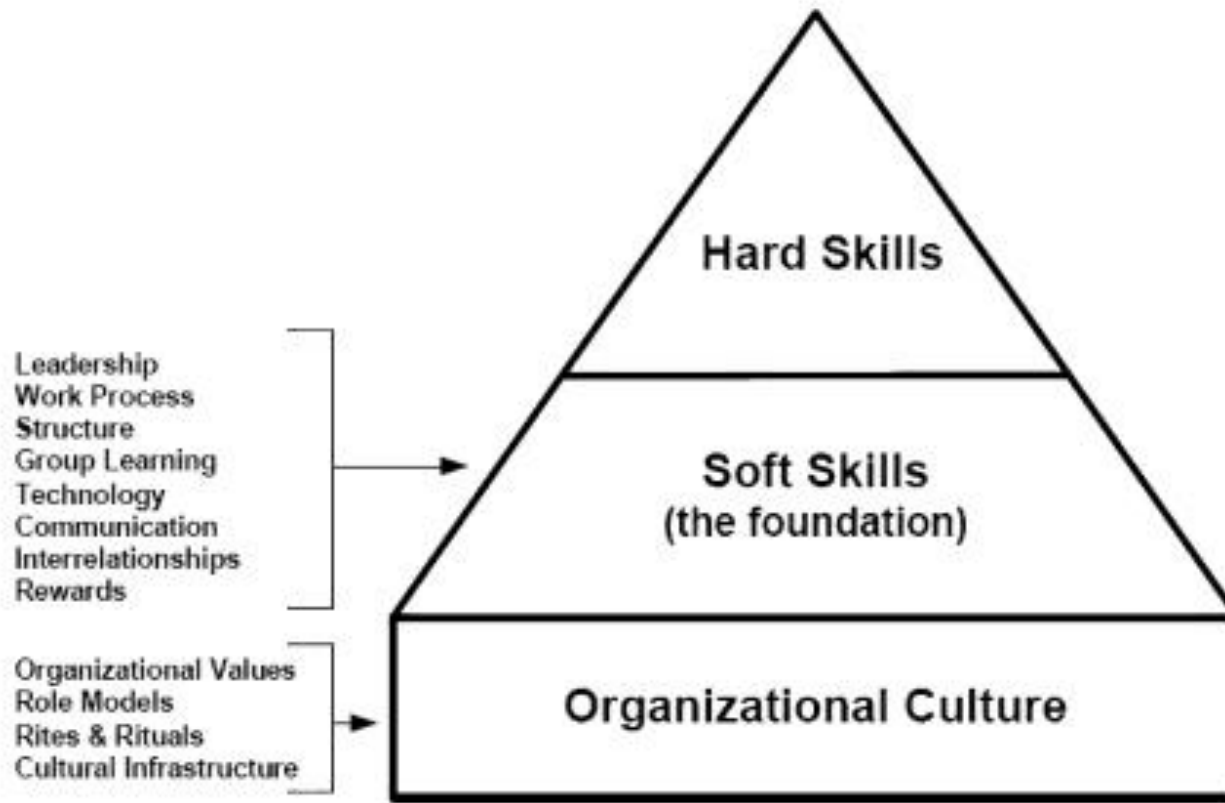
ПЕРЕЛІК галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти 2015 рік

03 Гуманітарні науки	031	Релігієзнавство
	032	Історія та археологія
	033	Філософія
	034	Культурологія
	035	Філологія

2010 рік

0203	Гуманітарні науки	філософія*	8.02030101
		релігієзнавство	8.02030102
		богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)*	8.02030103
		історія*	8.02030201
		етнологія	8.02030202
		архівознавство	8.02030203
		археологія	8.02030204
		українська мова і література*	8.02030301
		мова і література (із зазначенням іноземної мови)*	8.02030302
		прикладна лінгвістика	8.02030303
		переклад	8.02030304
		літературна творчість	8.02030305
		фольклористика	8.02030306
філологія	8.02030307		

Компетентності і гуманітарні науки



Програма ЄС Horizon 2020

Напряма **СУСПІЛЬНІ ВИКЛИКИ** (**SOCIETAL CHALLENGES**) – спрямований на зближення ресурсів і знань у різних галузях, технологіях та дисциплінах, у тому числі, соціальних і гуманітарних наук.

BORDER SECURITY AND EXTERNAL SECURITY

H2020-BES-2015

Sub call of: [H2020-BES-2014-2015](#)

Opening Date	25-03-2015	Deadline Date	27-08-2015 17:00:00 (Brussels local time)
Budget	€42,170,000	Programme	Horizon 2020
Status	Open	Main Pillar	Societal Challenges
		OJ reference	OJ C361/9 of 11 December 2013

Суспільні виклики (Societal Challenges): 35.888

- Охорона здоров'я, демографічні зміни та добробут; 7033
- Безпека продуктів харчування, стійке сільське господарство, морські дослідження та біоекономіка; 4152
- Безпечне, чисте та раціональне використання енергії; 5782
- Раціональний, «зелений» та інтегрований транспорт; 6802
- Клімат, ефективне використання ресурсів та сировини; 3160
- Самодостатні, інноваційні та захищені суспільства. 3819

Лідерство у промисловості Industrial Leadership 20.280

Лідерство у промисловості 13781

- інформаційно-комунікаційні технології;
 - нанотехнології;
 - новітні матеріали;
 - біотехнологія;
 - передові виробничі технології;
 - космічні технології;
- Доступ до фінансування ризиків, для інвестицій в дослідження та інновації; 3538
- Підвищення рівня та кількості інновацій МСП, 7448

Передова наука (Excellent Science): 27.818

- European Research Council 13 268
- Future & Emerging Technologies (FET) 3100
- Дії Марії Склодовська Кюрі 5572
- Research Infrastructures 2478

Європейський Інститут інновацій та технологій (EIT) 3.194

Методологія сучасної гуманітаристики

- **компліментарність** досліджень (взаємне доповнення гуманітарних та природничих студій);
- **неспіввимірність** теорії та практики (відсутність відповідного дослідницького інструментарію, підходів і теорій, які б у спосіб, відповідний очікуванням, змогли описати та проінтерпретувати явища й зміни, що відбуваються у сучасному світі).

Якої методології потребує сучасна гуманітаристика?

- НЕ теорія як готова до використання «скринька зі знаряддями» (Жак Дельоз),

А запит на методологію теорії та творення метамови аналізу.

- *«Нові тенденції сучасної гуманітаристики (постколоніалізм, дослідження над меншинами, середовищем, містами, тваринами, речами тощо) можуть стати інтерпретаційною рамкою, що генерує початкові дослідницькі питання, але лише ретельний аналіз дослідницького матеріалу може підказати цікаві аналітичні категорії, а далі привести до формулювання власних теорій»* (Ева Доманська)

Гуманітарні науки і гуманітарна освіта

Користь і доцільність гуманітарних наук та гуманітарної освіти в сучасному суспільстві:

- сталий розвиток;
- безпечне суспільство, у тому числі, й інформаційна безпека для України.

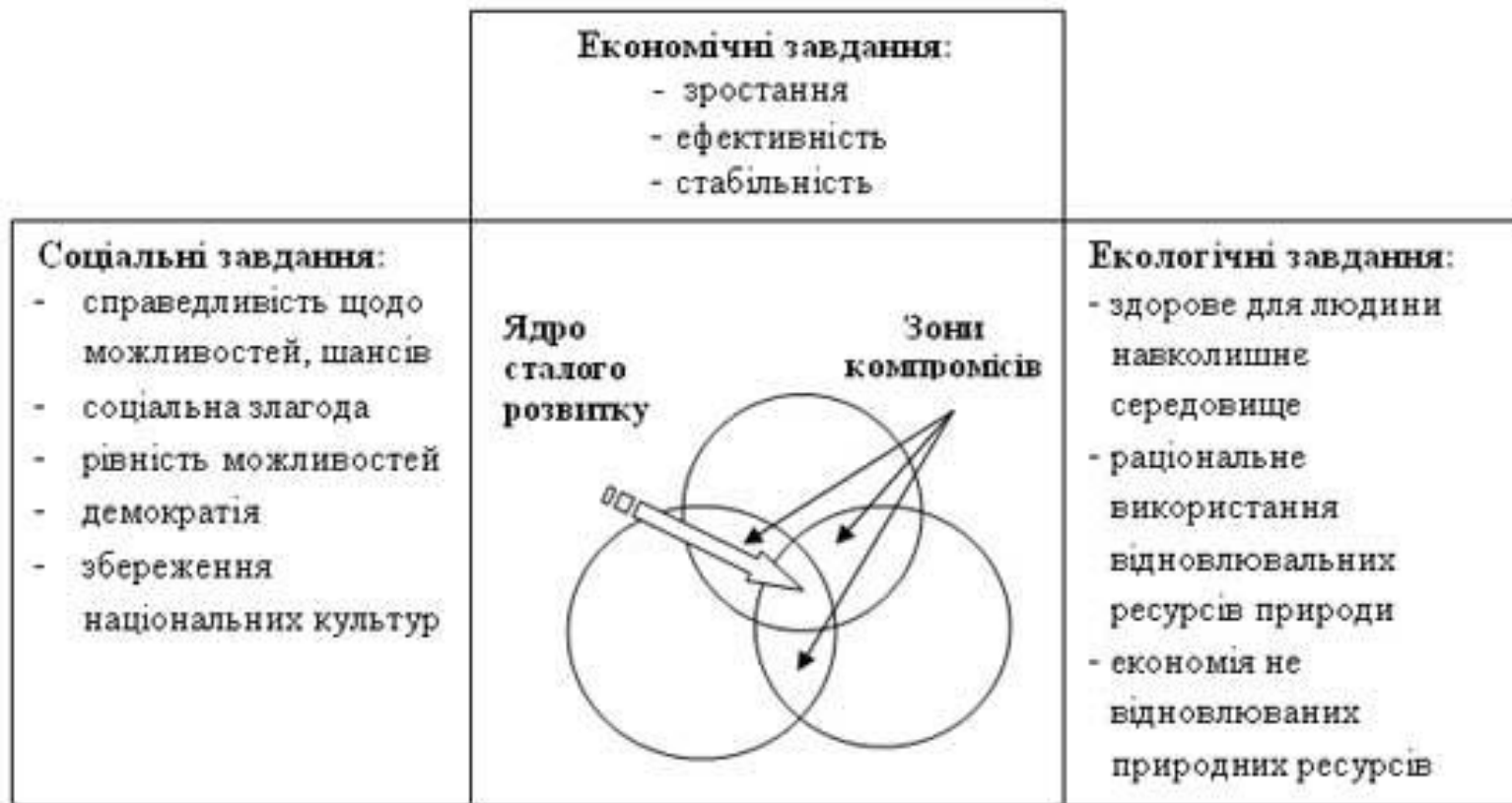
Гуманітарна освіта для сталого розвитку «*sustainable development*»

«Це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, не позбавляючи при цьому майбутні покоління можливостей задовольнити свої власні потреби».

«Можна сказати, що це протилежність відомому вислову «Після нас – хоч потоп»

(із доповіді Комісії Брундтланда (Всесвітня комісія з навколишнього середовища і розвитку) 1987 р.)

Sustainable development



Гуманітарна наука /освіта і соціальний капітал

Соціальний капітал це:

- певні сили, що сприяють збільшенню потенціалу соціально-економічного розвитку шляхом створення, підтримки соціальних зв'язків;
- складова гуманітарного капіталу, здатна приносити дохід;
- ресурси, створені людьми для виробництва товарів і послуг;
- накопичення соціального капіталу підсилює ефективність інших видів капіталу.

Символічний капітал (ІЛАМІ ЯСНА)



Гуманітарна освіта і війна

Завдання та виклики для України:

- знання історії, літератури, філософії etc. = протидія ворогу в гібридній війні;
- знання гуманітарних наук = сформовані демократичні цінності та ідентичність;
- гуманітарна освіта сприяє активній громадянській позиції.

Висновки:

- нині є ренесанс гуманітарних наук у парадигмі постгуманітаристики;
- міждисциплінарність, компліментарність і соціальна зорієнтованість – сутність сучасного стану гуманітарних наук;
- є виклик методології постгуманітаристики, яка може будуватися «знизу», з емпіричних досліджень та аналізу;
- гуманітарні науки та гуманітарна освіта в Україні мусять сприяти безпеці, передовсім інформаційній, формуванню соціального капіталу та сталого розвитку.

Корисні посилання:

- Zakaria Fareed. **In Defense of a Liberal Education.** – W. W. Norton & Company New York • London, 2015;
- Доманська Ева. **Історія та сучасна гуманітаристика:** дослідження з теорії знання про минуле/ перекл. В. Склокін. – К: Ніка-центр, 2012;
- <http://www.nas.gov.ua/text/CouncilOfPresidents/Napryamky.pdf> **Основні наукові напрями та науважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих і гуманітарних наук НАНУ на 2014-2018 роки;**
- Кот О.В. Міждисциплінарна роль соціально-економічних та гуманітарних наук у побудові інноваційного суспільства рівних можливостей: нові тенденції ЄС та перспективи для України // *Science and Science of Science*, 2014, № 3. – С. 48-57.

Дякую за увагу!

Галина Усатенко

galyna.usatenko@gmail.com

<https://www.facebook.com/galyna.usatenko>

+380504695913

+380674466053